

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky

Anna Pelikánová

***Vznik a registrace
neziskových organizací***

***Financování činnosti
neziskových organizací***

***Přehled právních, účetních
a daňových předpisů***

***Daň z příjmů,
široký a úzký základ daně***

***Aplikace daně
z přidané hodnoty***

Účetnictví, daně
a financování
pro nestátní
neziskovky

Anna Pelikánová

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Edice Účetnictví a daně

Ing. Anna Pelikánová

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7 jako svou 6086. publikaci

Realizace obálky Jan Dvořák
Sazba Jan Šístek
Odborná redaktorka Ing. Šárka Kratochvílová
Počet stran 320
První vydání, Praha 2016
Vytiskla Tiskárna v Ráji, s.r.o., Pardubice

© GRADA Publishing, a.s., 2016

ISBN 978-80-271-0999-9 (ePub)
ISBN 978-80-271-0998-2 (pdf)
ISBN 978-80-247-5699-8 (print)

GRADA Publishing: tel.: 234 264 401, fax: 234 264 400, www.grada.cz

Obsah

Seznam zkratk	11
Úvod	13
1. Význam neziskového sektoru v ČR	15
1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství	15
1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru	16
1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací	17
1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR	18
1.5 Ekonomické ukazatele pro nestátní neziskové organizace	20
1.6 Problémy v neziskovém sektoru	20
2. Místo neziskových organizací v právním řádu ČR	21
2.1 Veřejná prospěšnost a nový občanský zákoník	21
2.2 Veřejně prospěšný poplatník dle zákona o daních z příjmů	22
2.3 Veřejné rejstříky	23
2.3.1 Co se stalo po 1. lednu 2014 s bývalými rejstříky?	24
2.3.2 Co tedy bylo a je nutné udělat a v jakých lhůtách?	24
2.3.3 Nesprávnost nebo neúplnost údajů v rejstříku	25
3. Druhy neziskových organizací	26
3.1 Druhy neziskových organizací z globálního hlediska	26
3.2 Druhy neziskových organizací dle zřizovatele	26
4. Nový občanský zákoník a právní formy nestátních neziskových organizací ..	27
4.1 Nové právní formy nestátních neziskových organizací po rekodifikaci	27
4.2 Jak probíhala transformace nestátního neziskového sektoru?	28
4.2.1 Příklad na občanské sdružení	28
4.2.2 Příklad na organizaci s mezinárodním prvkem	28
4.2.3 Příklad na nadaci a nadační fond	29
4.2.4 Příklad na obecně prospěšnou společnost	29
4.2.5 Příklad na zájmové sdružení právnických osob	29
4.2.6 Příklad na církevní právnickou osobu	29
5. Vznik, zánik a řízení vybraných forem nestátních neziskových organizací ...	30
5.1 Spolek	30
5.2 Ústav	31
5.3 Nadace	32
5.4 Nadační fond	34
5.5 Sociální družstvo	34
5.6 Další nestátní neziskové organizace upraveny jinými zákony než NOZ ...	35
5.6.1 Církev, náboženské společnosti a církevní právnické osoby	35
5.6.2 Politické strany a politická hnutí	35
5.6.3 Honební společenstva	35
5.6.4 Obecně prospěšné společnosti	35
5.6.5 Zájmová sdružení právnických osob	36

6.	Financování nestátních neziskových organizací	37
6.1	Obecné principy financování nestátních neziskových organizací	37
6.1.1	Vícezdrojovost	37
6.1.2	Samofinancování	37
6.1.3	Fundraising	38
6.1.3.1	Formy fundraisingu	39
6.1.3.2	Základní metody fundraisingu	39
6.1.3.3	Zásady jednání s dárce	40
6.1.3.4	Znalost motivů individuálních dárců	41
6.1.4	Neziskovost	41
6.1.5	Daňové úlevy	42
6.2	Způsoby financování nestátních neziskových organizací	42
6.3	Nástroje financování nestátních neziskových organizací	42
6.4	Finanční zdroje nestátních neziskových organizací	43
6.4.1	Vlastní zdroje	43
6.4.1.1	Členské příspěvky	43
6.4.1.2	Příjmy z výkonu hlavní činnosti	43
6.4.1.3	Příjmy z doplňkových činností	44
6.4.1.4	Podnikání	44
6.4.2	Cizí zdroje	45
6.4.3	Potenciální zdroje	45
6.4.3.1	Příspěvky ze zdrojů Evropské unie	45
6.4.3.2	Dotace státu a municipalit nestátním neziskovým organizacím	46
6.4.3.3	Příspěvky nadací a nadačních fondů	46
6.4.3.4	Firemní dárcovství	46
6.4.3.5	Individuální dárcovství	46
6.4.3.6	Další zdroje	47
6.5	Státní dotační politika	47
6.6	Soukromé financování neziskových organizací	50
7.	Ekonomika nestátních neziskových organizací	52
7.1	Právní předpisy pro nestátní neziskové organizace	52
7.1.1	Zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb.	53
7.1.2	Vyhláška č. 504/2002 Sb.	53
7.1.3	Vyhláška č. 507/2002 Sb.	54
7.1.4	České účetní standardy č. 401–414	54
7.2	Vnitřní předpisy nestátních neziskových organizací	55
7.3	Finanční řízení a rozpočet neziskových organizací	55
7.3.1	Rozpočet a jeho sestavování	56
8.	Účetní souvislosti aktivit nestátních neziskových organizací	58
8.1	Účetnictví	58
8.1.1	Změny v terminologii od 1. 1. 2014	59
8.1.2	Jednoduché účetnictví	59
8.1.3	Novela zákona o účetnictví	62
8.1.4	Účetní knihy v jednoduchém účetnictví	66
8.1.4.1	Peněžní deník	66
8.1.4.2	Knih pohledávek a závazků	68
8.1.4.3	Pomocné knihy	69

8.1.5	Podvojné účetnictví	75
8.1.5.1	Podvojné účetnictví obecně	75
8.1.5.2	Legislativní úprava účetnictví	77
8.1.5.3	Účtování v jednotlivých účtových třídách	79
8.1.5.4	Účtová třída 0 – Dlouhodobý majetek	79
8.1.5.5	Účtová třída 1 – Zásoby	88
8.1.5.6	Účtová třída 2 – Krátkodobý finanční majetek a krátkodobé bankovní úvěry	91
8.1.5.7	Účtová třída 3 – Zúčtovací vztahy	93
8.1.5.8	Účtová třída 5 a 6 – Náklady a výnosy	97
8.1.5.9	Účtová třída 9 – Vlastní zdroje a dlouhodobé závazky	100
8.2	Roční účetní závěrka v nestátních neziskových organizacích	105
8.3	Povinnost zveřejnění účetní závěrky	107
8.4	Audit ve vybraných neziskových organizacích	108
9.	Daně a nestátní neziskové organizace	112
9.1	Daň z nemovitých věcí	112
9.1.1	Daň z pozemků	114
9.1.2	Daň ze staveb a jednotek	115
9.2	Daň z nabytí nemovitých věcí	118
9.3	Daň silniční	121
9.4	Daň z příjmů	128
9.4.1	Změny v zákoně o daních z příjmů od 2014	130
9.4.1.1	Veřejně prospěšný poplatník	130
9.4.1.2	Úroky z účtů	132
9.4.1.3	Skupina veřejně prospěšných poplatníků s tzv. širokým základem daně	133
9.4.1.4	Bezúplatné příjmy z darů	133
9.4.1.5	Nedaňové výdaje (náklady) dle § 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	133
9.4.2	Možnosti režimů zdanění příjmů u nestátních neziskových organizací	133
9.4.2.1	Rozdělení příjmů u veřejně prospěšných poplatníků	136
9.4.2.2	Příjmy, které nejsou předmětem daně	137
9.4.2.3	Příjmy, které jsou předmětem daně, ale jsou osvobozené	141
9.4.2.4	Příjmy zdaňované zvláštní sazbou daně	145
9.4.2.5	Příjmy zahrnované do základu daně	146
9.4.2.6	Praktický příklad	147
9.4.3	Schéma postupu zjištění základu daně	149
9.4.3.1	Položky zvyšující základ daně	149
9.4.3.2	Položky snižující základ daně	151
9.4.3.3	Snížení základu daně a daňová povinnost	152
9.4.4	Daňové souvislosti darování	160
9.4.4.1	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je fyzická osoba	161
9.4.4.2	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je právnícká osoba	163
9.4.4.3	Daňové souvislosti dárcovství u obdarovaného	164
9.4.4.4	Účtování o daru	167

9.4.5	Praktická část	168
9.4.5.1	Poplatník s úzkým základem daně	169
9.4.5.2	Poplatník se širokým základem daně	172
9.4.5.3	Praktický příklad na dar	174
9.4.6	Vybrané daňové problémy	174
9.4.6.1	Paušální výdaj na dopravu od 1. 1. 2014	174
9.4.6.2	§ 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	175
9.4.6.3	§ 25 odst. 1 písm. zp), zq) zákona o daních z příjmů	175
9.4.6.4	Uplatňování odpisů do daňově uznatelných výdajů	176
9.4.6.5	Kurzové rozdíly u nestátních neziskových subjektů	176
9.4.6.6	Úrok z jistoty dle nového občanského zákoníku	177
9.4.6.7	Finanční leasing – následné rozšíření definice v roce 2015	177
9.4.6.8	§ 23 odst. 6 zákona o daních z příjmů	178
9.4.6.9	Členské příspěvky, které se považují za daňový výdaj	179
9.4.6.10	Hmotný a nehmotný majetek	179
9.4.6.11	Opravné položky k pohledávkám	200
9.4.6.12	Odpis pohledávky	204
9.4.6.13	Postoupení pohledávky	205
9.4.6.14	Rezervy a neziskové organizace	205
9.4.6.15	Stravování zaměstnanců z pohledu daně z příjmů	207
9.4.6.16	Cestovní náhrady zaměstnanců	210
9.5	Daň z přidané hodnoty	217
9.5.1	Základní pojmy zákona o DPH	219
9.5.1.1	Předmět daně	219
9.5.1.2	Ekonomická činnost a daňové subjekty	221
9.5.1.3	Sazby daně, hlavní a vedlejší plnění	223
9.5.1.4	Místo plnění	224
9.5.2	Osvobozená plnění	227
9.5.2.1	Základní poštovní služby a dodání poštovních známek (§ 52 zákona o DPH)	228
9.5.2.2	Dodání vybraných nemovitých věcí (§ 56 zákona o DPH)	229
9.5.2.3	Nájem vybraných nemovitých věcí (§ 56a zákona o DPH)	230
9.5.2.4	Výchova a vzdělávání (§ 57 zákona o DPH)	232
9.5.2.5	Zdravotní služba a dodání zdravotního zboží (§ 58 zákona o DPH)	237
9.5.2.6	Sociální pomoc (§ 59 zákona o DPH)	240
9.5.2.7	Ostatní plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně (§ 61 zákona o DPH)	241
9.5.2.8	Dodání zboží, které bylo použito pro plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně a zboží, u něhož nemá plátců nárok na odpočet daně (§ 62 zákona o DPH)	244
9.5.2.9	Plnění osvobozená od daně s nárokem na odpočet daně (§ 63 zákona o DPH)	245
9.5.2.10	Osvobození od daně při dovozu zboží (§ 71 písm. f) zákona o DPH)	245

9.5.3	Plátce, identifikovaná osoba	246
9.5.3.1	Povinnost registrace	248
9.5.3.2	Osoba neusazena v tuzemsku, osoba osvobozena, osoba registrovaná k dani v EU	249
9.5.4	Vznik povinnosti přiznat daň nebo uskutečnění plnění	250
9.5.5	Daňové doklady	253
9.5.5.1	Zjednodušený daňový doklad (§ 30 zákona o DPH)	255
9.5.5.2	Splátkový kalendář (§ 31 zákona o DPH)	255
9.5.5.3	Platební kalendář (§ 31a zákona o DPH)	255
9.5.5.4	Souhrnný daňový doklad (§ 31b zákona o DPH)	255
9.5.5.5	Doklad o použití (§ 32 zákona o DPH)	256
9.5.5.6	Daňový doklad při dovozu zboží (§ 33 zákona o DPH) ..	256
9.5.5.7	Daňový doklad při vývozu zboží (§ 33a zákona o DPH) .	256
9.5.6	Přenos daňové povinnosti	256
9.5.7	Daňové přiznání k DPH	260
9.5.8	Základ daně a výpočet daně	264
9.5.9	Nárok na odpočet	266
9.5.10	Oprava základu daně a výše daně a oprava v jiných případech ...	268
9.5.10.1	Oprava základu daně a výše daně dle § 42 zákona o DPH	268
9.5.10.2	Oprava základu daně a výše daně dle § 43 zákona o DPH	270
9.5.11	Uplatňování DPH v rámci EU a ve vztahu k třetím zemím	271
9.5.12	Částečný odpočet	275
9.5.12.1	Poměrný koeficient podle § 75 zákona o DPH	277
9.5.12.2	Krátící koeficient podle § 76 zákona o DPH	280
9.5.13	Úprava odpočtu a vyrovnání u majetku	285
9.5.13.1	Úprava odpočtu u dlouhodobého majetku dle § 78 zákona o DPH	285
9.5.13.2	Vyrovnání odpočtu daně dle § 77 zákona o DPH	288
9.5.14	Praktický příklad	290
Seznam obrázků		297
Seznam grafů		298
Seznam tabulek		299
Výběr z použité literatury		302
Příloha A		303
Příloha B		308
Účetní osnova		314

Seznam zkratek

ČR	– Česká republika
EU	– Evropská unie
ČSÚ	– Český statistický úřad
MF	– Ministerstvo financí
HDP	– hrubý domácí produkt
NO	– neziskové organizace
NNO	– nestátní neziskové organizace
OPS	– obecně prospěšná společnost
ČÚS	– České účetní standardy
NOZ	– zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o OPS	– zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Živnostenský zákon	– zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o obchod. korporacích	– zákon č. 90/1992 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů
Rejstříkový zákon	– zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob
Zákon o účetnictví	– zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o daních z příjmů	– zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o DPH	– zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o silniční dani	– zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční, ve znění pozdějších předpisů
Daňový řád	– zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákoník práce	– zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o rezervách	– zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů
Majetkové daně	– zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů – zákonné opatření Senátu o dani z nabytí nemovitých věcí č. 340/2013 Sb.
Vyhláška č. 504/2002 Sb.	– vyhláška č. 504/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, u kterých hlavním

Vyhláška č. 507/2002 Sb.

předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
– vyhláška č. 507/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Publikace je uceleným přehledem poznatků v oblasti financování, účetnictví a daní vybraných účetních jednotek. Na knižním trhu není v současnosti aktuální publikace, kde by byly promítnuty legislativní změny dle nového občanského zákoníku a novel zákona o účetnictví a daňových zákonů od 1. 1. 2014.

Neziskové organizace se dělí na státní a nestátní. Většina dostupné literatury je zaměřená na státní neziskové organizace. Tato publikace je cílena na nestátní (soukromé) neziskové organizace.

Kniha je určena **zejména účetním a ekonomům v nestátních neziskových organizacích**.

Publikace začíná vymezením základních pojmů a výčtem neziskových organizací a potom se věnuje nestátním neziskovým organizacím.

Další část se věnuje financování nestátních neziskových organizací. Tyto z principu své činnosti musí hledat i jiné zdroje financování než vlastní. Je důležité ozřejmit individuální a firemní dárcovství a zásady pro poskytování dotací ze státního rozpočtu.

Třetí část se zabývá vedením účetnictví a jednoduchým účetnictvím.

Jádrem publikace je daňová problematika v nestátních neziskových organizacích. Nestátní neziskové organizace mají velmi složité postavení:

- u DPH musí sledovat režim jednotlivých činností, popřípadě při kombinaci různých činností musí uplatnit poměrný nebo krátcí koeficient,
- pro stanovení daně z příjmů musí sledovat příjmy a výdaje dle rozdělení na hlavní a doplňkovou činnost, a v neposlední řadě taky příjmy, které nejsou předmětem daně, příjmy které nejsou předmětem daně za určitých podmínek, příjmy osvobozené a příjmy, které jsou předmětem daně.

Není cílem této publikace poskytnout kompletní přehled všech zákonů. Autorka se zabývá vybranými problémy, s nimiž se potýkají neziskovky, jak to vyplynulo z její odborné praxe a lektorské činnosti.

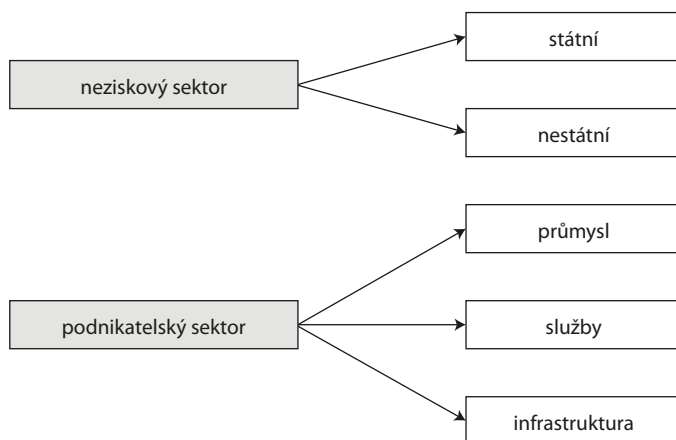
Kniha je jedinečným uceleným přehledem poznatků v oblasti financování, účetnictví a daní pro nestátní (soukromé) neziskové organizace s promítnutím legislativních změn dle nového občanského zákoníku a novel zákona o účetnictví a daňových zákonů.

Po přečtení knihy se budete orientovat v legislativě pro nestátní neziskové organizace.

1. Význam neziskového sektoru v ČR

1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství

Ve smíšené ekonomice se setkáváme s ekonomickou aktivitou různých druhů organizací. Jedná se o soukromé ziskové, soukromé neziskové organizace a organizace veřejného sektoru. Některé odborné prameny hovoří o tzv. **třísektorovém národním hospodářství**.

Obrázek 1: Struktura národního hospodářství

Zdroj: vlastní

Neziskové organizace (dále jen NO) jsou důležitou součástí společnosti. Tyto organizace sdružují miliony občanů, poskytují širokou paletu služeb, napomáhají rozvoji společenského, ekonomického a nakonec i politického života. Význam nespočívá pouze v přidané ekonomické hodnotě či podílu na celkové zaměstnanosti, ale je vzhledem ke svému dopadu na takřka všechny sféry života společnosti mnohem komplexnější. Nejde jenom o to, že NO zabezpečují určité spektrum služeb, ale jsou indikátorem rozvinutosti občanské společnosti, ovlivňují veřejné mínění a společenské změny.

Můžeme se setkat i s jinými názvy pro NO, a to s názvy: „nevýdělečná organizace“ nebo s anglickým ekvivalentem „non-profit organization“.

NO je jednotka vytvořená za účelem výroby výrobků a poskytování služeb, ale zároveň její status nedovoluje, aby tato produkce byla pro osoby, které ji založily, řídí nebo financují, zdrojem příjmů, zisku nebo finančních výnosů.

Neziskový sektor je sektor, v němž organizace a instituce **nejsou primárně založeny za účelem dosahování zisku**. Na rozdíl od komerčních organizací, cílem NO není vytváření a rozdělování zisku mezi vlastníky, ale přímá produkce užitku. NO mohou však vytvářet zisk a mohou taky podnikat. Zisk se ale musí použít na rozvoj neziskové organizace.

1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru

K vybraným oblastem působnosti NO patří sociální služby, kultura, školství, ekologie, zdravotnictví, tělovýchova a sport apod. Hovoříme taky o „veřejných službách“.

Tabulka 1: Přehled oblastí působení NO

Sociální služby	sociální služby pro staré a zdravotně postižené občany sociální služby pro děti, mládež a rodiny Sociální služby vyloučeným osobám a komunitám
Zdravotnictví	ambulantní péče ústavní péče speciální primární péče (vč. zdravotnické záchranné služby a lékařské služby první pomoci) poskytování léčivých přípravků a prostředků zdravotnické techniky lázeňská péče péče v dětských ozdravovnách zdravotnická doprava ochrana veřejného zdraví záchranné protialkoholní a detoxikační stanice a ochranná léčba
Školství	předškolní vzdělávání základní školství střední školství vysoké a vyšší odborné školství speciální a jiné (např. umělecké) školství volnočasové aktivity tělovýchovné a sportovní aktivity stravování žáků a studentů ubytování žáků a studentů pedagogicko-psychologické poradny pedagogická centra ústavní výchovy
Zaměstnanost	politika zaměstnanosti civilní služba
Kultura	profesionální umění neprofesionální umění knihovny muzea, galerie památková péče, kulturní dědictví regionální a národnostní kultura církve
Doprava	veřejná osobní silniční doprava veřejná osobní drážní doprava plavba a služby vodní dopravy letecká doprava
Obrana	vojenská obrana letecká záchranná a pátrací služba

Vnitřní věci	bezpečnost a veřejný pořádek integrovaný záchranný systém vč. požární ochrany archivnictví azylová zařízení ochrana obyvatelstva spoje, poštovní služby telekomunikační služby
Životní prostředí	ochrana přírody a krajiny technická ochrana životního prostředí
Služby technické infrastruktury	vodní hospodářství zásobování energiemi
Informační služby	portál veřejné správy

Zdroj: Analýza veřejných služeb/Ministerstvo vnitra

1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací

NO je možné dělit dle různých hledisek. Dle zřizovatele rozlišujeme **státní a nestátní (soukromé, nevládní) NO**. Státní NO zřizuje stát, kraje, obce a jejich organizační složky. Nestátní NO (dále jen NNO) jsou zřizovány zdola – občany. V zahraničí je používán jako ekvivalent nevládní/nestátní NO pojem „**non-governmental organization**“.

Cílem této publikace je poskytnout přehled o NO nestátního (soukromého, nevládního) typu, a to jak z pohledu jejich právního vymezení, tak z hlediska účetního a daňového.

Základními rysy NNO jsou:

- **Veřejná prospěšnost** – usilují o veřejné dobro jak jednotlivců, tak společnosti jako celku.
- **Dobrovolnost** – využívají dobrovolný výkon neplacené práce pro organizaci, dále dary, čestné účasti ve správných radách apod.
- **Neziskovost** – nepřipouští se přerozdělování zisků vzniklých z činnosti organizace mezi vlastníky nebo vedení NNO.
- **Samosprávnost** – nejsou kontrolovány státem nebo institucemi stojícími mimo ně.
- **Soukromé vlastnictví** – základní struktura NNO je ve své podstatě soukromá. Nestátní neziskový sektor, i když pro svou činnost potřebuje finanční zdroje z veřejných rozpočtů, zajišťuje činnosti, které by musel zabezpečit sám stát. A tak **plní několik funkcí**:
- **Funkci ekonomickou** – působí jako producent a spotřebitel statků, zaměstnavatel atd.
- **Funkci sociální**, která zahrnuje:
 - **funkci servisní** – výkon a poskytování specifických statků,
 - **funkci participační** – sdružování se a zapojování se do života společnosti.
- **Funkci politickou**, která zahrnuje:
 - **funkci ochránářskou** – chrání jednotlivce i skupiny obyvatel před porušováním základních lidských práv,
 - **funkci demokratizační** – dává lidem možnost ovlivnit veřejné mínění a tak rozvíjet demokracii.
- **Funkci informační** – osvětová funkce.

- **Funkci kontrolní** – laická kontrola demokratického procesu uplatňování veřejné volby nebo institucí veřejného sektoru.

Všechny uvedené funkce vycházejí z rámců hlavních činností NNO.

1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR

Neziskový sektor má v českých zemích **bohatou tradici**. Nadace a spolky měly vždy významný podíl na národní, kulturní a politické emancipaci (například národní obrození, vznik ČSR v roce 1918, sametová revoluce v roce 1989). Tradice byla přetrhována v době po sobě jdoucích totalitních režimů – fašistického a komunistického, kdy byla svobodná iniciativa občanů nežádoucí. Za socialismu nezisková autonomní sféra prakticky neexistovala a některé organizace fungovaly jako součást Národní fronty.

Rok 1989 přinesl v této oblasti zásadní změnu. Začaly vznikat tisíce NO a neziskový sektor od té doby prošel řadou změn. V České republice a vůbec celé střední a východní Evropě došlo k posunům v chápání pojmu občanská společnost. Nové společenské uspořádání přineslo občanům právo vyvíjet vlastní aktivity a sdružovat se v zájmové organizace, řešící vlastní problémy a problémy společnosti jako celku.

Počet NO se po roce 1989 začal dramaticky zvyšovat. V roce 1990 existovalo např. asi 3 800 občanských sdružení a o tři roky později to již bylo téměř šestkrát tolik (21 700). Od roku 1990 se začala rovněž formovat legislativa pro tento sektor.

Stručný přehled **historie formování legislativy pro neziskový sektor**, která předjímá podobu nového občanského zákoníku:

1990 – Zákon o sdružování občanů č. 83/1990 Sb. Účinnost od 1. 5. 1990.

1995 – Zákon o obecně prospěšných společnostech č. 248/1995 Sb., v platném znění č. 231/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1996.

1997 – Zákon o nadacích a nadačních fondech č. 227/1997 Sb., v platném znění č. 158/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1998.

2000 – zahájení prací na občanském zákoníku – návrh věcného záměru zákona (schválen v dubnu 2001).

2005 – Občanský zákoník, Eliáš, Zuklínová (hlavní zpracovatelé) – první konsolidovaná verze k veřejnému připomínkování.

2010 – Novela Zákona o nadacích a nadačních fondech č. 158/2010. Účinnost od 1. 7. 2010. Novela Zákona o obecně prospěšných společnostech č. 231/2010, účinnost od 1. 1. 2011.

2012 – Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. Účinnost od 1. 1. 2014.

2013 – Zákon o změně právní formy občanského sdružení na obecně prospěšnou společnost, č. 68/2013 Sb. Účinnost od 1. 4. 2013.

Vývoj počtu vybraných NNO od roku 1990 ukazuje Tabulka 2. – *je použito členění dle Rady vlády pro NNO (nadace, občanská sdružení, nadační fondy, OPS, organizační jednotky sdružení, evidované právnické osoby)*. Zatím poslední údaje, které jsou k dispozici, jsou údaje za rok 2013.

Tabulka 2: Vývoj počtu NNO v letech 1990 až 2013

Rok:	Občanská sdružení	Nadace	Nadační fondy	Obecně prospěšné společnosti	Evidované právnické osoby	Organizační jednotky a sdružení
1990	3 879					
1991	9 366					
1992	15 393	1 551				
1993	21 694	2 768				
1994	24 978	3 800				
1995	26 814	4 253				
1996	27 807	4 392		1		
1997	30 297	5 238		52		
1998	36 046	55	71	129		
1999	38 072	272	695	560		
2000	42 302	282	735	557		
2001	47 101	299	784	701		
2002	49 108	330	825	762	4 785	30 547
2003	50 997	350	859	884	4 946	31 502
2004	53 306	362	898	1 038	4 927	32 020
2005	54 963	368	925	1 158	4 605	33 178
2006	58 347	380	992	1 317	4 464	28 868
2007	61 802	390	1 048	1 486	4 446	29 378
2008	68 631	411	1 095	1 658	4 399	29 752
2009	72 111	429	1 168	1 813	4 347	30 640
2010	72 111	449	1 205	1 958	4 352	31 166
2011	72 981	455	1 224	2 004	4 358	31 525
2012	79 462	435	1 195	1 969	4 401	34 656
2013	84 430	444	1 245	2 152	4 488	34 536

Zdroj: ČSÚ

Od roku 1996, kdy vstoupil v platnost zákon o obecně prospěšných společnostech, je možné pozorovat nárůst obecně prospěšných společností. Naopak od roku 1998, kvůli přísnějším požadavkům zákona o nadacích, došlo ke snížení počtů nadací, popřípadě jejich transformací do nadačních fondů.

Není sporu o tom, že neziskový sektor v ČR prožívá v současnosti období svého nového rozmachu. Avšak poslední údaje nasvědčují tomu, že tempo růstu počtu neziskových organizací se začíná zpomalovat. Jistým paradoxem a specifickým rysem zápasu neziskových organizací o své přežití v ČR je skutečnost, že zatímco proporce, vnitřní struktura, styl a pravidla fungování neziskového sektoru jsou ještě stále ve značném zpoždění za vyspělými zeměmi, přichází fáze jisté nasycenosti na trhu služeb, které tyto organizace zabezpečují. To znamená, že v blízkém čase můžeme očekávat ostřejší a intenzivnější selekci neziskových organizací na ty, které přežijí, a ty, které budou muset zaniknout. Chování představitelů státu a neziskových organizací může charakter této selekce zásadním způsobem ovlivnit.

1.5 Ekonomické ukazatele pro nestátní neziskové organizace

Neziskový sektor zahrnuje velký počet ekonomických subjektů, které vytvářejí výkony a taky spotřebovávají a jsou tak přispěvatelé a tvůrci hrubého domácího produktu (dále jen HDP) ČR. Základní ekonomické ukazatele sledování výkonnosti tohoto sektoru jsou **výdaje, výnosy a počty hodin dobrovolnické práce**.

Konečné výdaje (spotřeba) neziskového nestátního sektoru jsou asi 1 % konečné spotřeby v národním hospodářství, a to primárně v oblastech bydlení, zdraví, kultury, sociální péči, vzdělávání, sportu a další. Když analyzujeme příjmy (výnosy), podíl se pohybuje okolo 0,5 %. Významným údajem je údaj o dobrovolnické práci, která se objevuje téměř výhradně v oblasti nestátního neziskového sektoru. Bohužel, dobrovolnická práce se v čase výrazně snižuje. Pro ilustraci: v roce 2012 bylo v NNO odpracováno 44 866 tis. hodin, přičemž v roce 2005 to bylo 62 988 tis. hodin.

1.6 Problémy v neziskovém sektoru

NO, především nestátní, se i přes dlouholetou tradici pořád potýkají s různými problémy, a to s nedostatkem finančních prostředků a vysokou mírou neefektivnosti své práce. Je to způsobeno slabou profesionalizací ekonomických pracovníků a také zbytečně složitou a nepřehlednou legislativou.

Problémy neziskového sektoru můžeme shrnout do níže uvedených bodů:

- chybí vymezení veřejné a vzájemné prospěšnosti,
- zastaralý dotační systém resortů,
- přebujelá byrokracie operačních programů,
- nedostatečná transparentnost neziskového sektoru,
- nepřehledná legislativa v daňové oblasti,
- složitá pravidla pro vznik a fungování neziskových organizací,
- oslabení finančních zdrojů a veřejných rozpočtů,
- chybí všeobecná koncepce rozvoje,
- nedostatek odborníků na připomínkování vznikajících zákonů pro NO,
- chybí dostatek schopných manažerů,
- slabá podpora formou firemních dobrovolníků,
- závislost některých neziskových subjektů na EU fondech a veřejných zdrojích,
- slabá finanční stabilita většiny NO,
- tlak na posilování vlastních příjmů, tj. samofinancování NO.

2. Místo neziskových organizací v právním řádu ČR

I když NO přinášejí společnosti a ekonomice nesporně velké pozitivní přínosy, nemají zcela jasné místo v právním řádu ČR. Nikde v právním řádu **nenajdeme definici neziskové organizace**. Nezisková organizace není v České republice oficiální právní termín ani právní forma či status právnické osoby, ale jde o termín již do značné míry ustálený ve společensko-ekonomických textech, sebe označení organizací i v praxi veřejné správy. Existuje spousta definic, jež se různým způsobem překrývají.

Neprovázanost mezi teorií a praxí může způsobit zpomalení procesu dalšího rozvoje neziskového sektoru.

2.1 Veřejná prospěšnost a nový občanský zákoník

Obsahové vymezení veřejné prospěšnosti nebylo v teorii jasně definováno až do vzniku nového občanského zákoníku (dále jen NOZ) – zákona č. 89/2012 Sb. Ten zakotvuje definici veřejně prospěšných právnických osob. S tímto pojmem již dlouho pracují zahraniční právní úpravy, u nás se také používal v praxi neziskového sektoru, ale teprve od roku 2014 dostal tento pojem zákonnou definici.

Přidělení statusu veřejné prospěšnosti právnické osobě (neziskového a ziskového charakteru) může přinést výhody, které jsou uzákoněny v právních předpisech. Jako příklad uvedeme možnost čerpat dotační prostředky z veřejných rozpočtů, uplatňovat daňové výhody apod.

Je možné konstatovat, že veřejná prospěšnost spadá pod pojem veřejný zájem.

Veřejně prospěšná je právnická osoba, jejímž posláním je přispívat v souladu se zakladatelským právním jednáním vlastní činností k dosahování obecného blaha, pokud na rozhodování právnické osoby mají podstatný vliv jen bezúhonné osoby, pokud nabyla majetek z poctivých zdrojů a pokud hospodárně využívá své jmění k veřejně prospěšnému účelu.

Neziskovost **nadále nesouvisí s právní subjektivitou, podstatný je výkon činnosti**, která naplňuje podmínky veřejné prospěšnosti NOZ. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů (dále jen zákon o daních z příjmů), přestal sloužit v obecné rovině pro získání přehledu NO. Veřejně prospěšný poplatník je dle zákona o daních z příjmů ten, který v souladu se zakladatelskými listinami jako svou hlavní činnost vykonává činnost, která není podnikáním.

Nový občanský zákoník v § 146–150 zavedl nový institut „veřejné prospěšnosti“, který je nezávislý na právní formě organizace, tj. tento status může deklarovat i například spolek a podle některých výkladů i obchodní společnost, pokud splňuje zákonem stanovené podmínky (dosahování obecného blaha, bezúhonnost rozhodujících osob, nabytí majetku z poctivých zdrojů a jeho hospodárné využívání k veřejně prospěšnému účelu), avšak ze žádné právní formy (např. ani obecně prospěšné společnosti ani ústavu) neplyne automaticky. Občanský zákoník ani jiný zákon však dosud neupravuje, jaké výhody by měly z tohoto statusu plynout. Předpokládá se, že by to mělo být například daňové zvýhodnění darů pro takovou organizaci.

Podmínky pro zápis tohoto atributu do příslušných rejstříků právnických osob měl upravit zvláštní **zákon o statusu veřejné prospěšnosti**, jehož návrh mělo ministerstvo spravedlnosti připravený ještě před účinností nového občanského zákoníku a občanský zákoník se na něj odvolává, avšak po schválení vládou i sněmovnou jej **senát 12. září 2013 zamítl**.

Právníckou osobu lze ustavit ve **veřejném nebo v soukromém zájmu**. Tato její povaha se posuzuje podle **hlavní činnosti právnické osoby**.

2.2 Veřejně prospěšný poplatník dle zákona o daních z příjmů

Veřejně prospěšný poplatník je nově definován od 1. 1. 2014 v § 17a zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů. Veřejně prospěšný poplatník je poplatník, který jako svou **hlavní činnost** vykonává činnost, která **není podnikáním** (do konce roku 2013 byli tito poplatníci definováni v § 18 odst. 3 zákona o daních z příjmů, v platném znění, jako poplatníci, kteří nejsou založeni nebo zřízeni za účelem podnikání).

Nyní tedy pro účely posouzení, zda se jedná o veřejně prospěšného poplatníka, bude záležet na **formulaci hlavní činnosti v zakladatelském právním jednání, statutu, stanovách atd.** I když tedy bude u takového poplatníka převažovat činnost podnikatelská, mělo by se na něj hledět pro účely daně z příjmů jako na veřejně prospěšného poplatníka podle definice hlavní činnosti v jeho zakladatelském dokumentu.

V § 17a odst. 2 zákona o daních z příjmů je vymezeno, který subjekt není považován za veřejně prospěšného poplatníka, i když není jeho hlavní činností podnikání. Tito **negativně vymezení poplatníci** jsou sice právnické osoby, ale **nemají výhody veřejně prospěšného poplatníka** (např. osvobozené bezúplatné příjmy, možnost uplatnit snižující položku dle § 20 odst. 7 zákona o daních z příjmů a mají povinnost vždy podávat daňové přiznání).

Veřejně prospěšným poplatníkem není:

- obchodní korporace,
- Česká televize, Český rozhlas, Česká tisková kancelář,
- profesní komora nebo poplatník založený za účelem ochrany a hájení podnikatelských zájmů svých členů, u nichž nejsou členské příspěvky osvobozeny od daně s výjimkou organizace zaměstnavatelů (jedná se o profesní komory – Komora daňových poradců, Komora auditorů, Česká lékařská komora, Komora architektů, Česká stomatologická komora, apod. a dále Agrární a Hospodářská komora),
- zdravotní pojišťovna,
- společenství vlastníků jednotek,
- nadace, která slouží pro podporu osob blízkých zakladateli (tzv. rodinné nadace).

Veřejně prospěšným poplatníkem i nadále je:

- zájmové sdružení právnických osob, pokud není zřízeno za účelem podnikání,
- spolek,
- odborová organizace,
- politická strana a politické hnutí,
- registrovaná církev a náboženská společnost,
- nadace a nadační fond,
- obecně prospěšná společnost a ústav,
- veřejná vysoká škola a veřejná výzkumná instituce,
- školská právnická osoba,
- organizace zaměstnavatelů,

- organizační složka státu,
- obec, kraj, dobrovolný svazek obcí,
- Regionální rada regionů soudržnosti,
- příspěvková organizace,
- státní fond atd.

Pozor, jak je zřejmé z výše uvedených definic, **nesmí se zaměřovat „status veřejné prospěšnosti“ dle NOZ a „veřejně prospěšného poplatníka“ dle zákona o daních z příjmů.**

2.3 Veřejné rejstříky

Údaje o fyzických a právnických osobách najdeme ve veřejných rejstřících. Veřejným rejstříkem, do kterého se musí zapisovat zákonem stanovené údaje o fyzických a právnických osobách, se ve smyslu **rejstříkového zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob**, rozumí:

- spolkový rejstřík,
- nadační rejstřík,
- rejstřík ústavů,
- rejstřík společenství vlastníků jednotek,
- rejstřík obecně prospěšných společností,
- obchodní rejstřík.

Tyto veřejné rejstříky vedou tzv. **rejstříkové soudy** a součástí veřejného rejstříku je taktéž **sbírka listin**. Údaje o zapsaných osobách a listiny ve sbírce jsou zveřejňovány způsobem umožňujícím dálkový přístup (**princip formální publicity**). Pro obchodní korporace nebo obecně prospěšné společnosti to není nic nového, zpozornět by měly zejména spolky (terminologií starého občanského zákoníku: občanská sdružení) a další právnické osoby, jejichž rejstříky dříve vedly jiné subjekty.

Účelem veřejného rejstříku je poskytnout každému možnost si kdykoliv ověřit, zda určitá osoba skutečně existuje, její historii, čím se zabývá a zabývala v minulosti, kde sídlí, kdo za ni jedná atd. To přispěje k lepší **transparentnosti zapisovaných subjektů** (nehledě na úsporu času např. spolkům, kterým odpadne neustálé dokládání stanov či zápisů ze shromáždění, neboť každý si bude moci ve spolkovém rejstříku ověřit, že spolek jako právnická osoba skutečně existuje a kdo je jeho statutárním orgánem). Zákon navíc chrání ty, kteří jednají s dobrou vírou ve správnost a aktuálnost údajů zveřejněných v rejstříku (**princip materiální publicity**).

Do veřejného rejstříku se musí zapisovat následující právní formy NNO:

- spolky – dříve občanská sdružení (spolkový rejstřík),
- zájmová sdružení právnických osob (spolkový rejstřík),
- nadace (nadační rejstřík),
- nadační fondy (nadační rejstřík),
- ústavy (rejstřík ústavů),
- obecně prospěšné společnosti (rejstřík obecně prospěšných společností).

Rejstříkový zákon stanoví jednak výčet skutečností, které se zapisují o všech osobách, a pak ještě jednotlivě další údaje zapisované do příslušných rejstříků podle právní formy.

Návrh na zápis lze podat pouze na speciálních formulářích, které jsou k dispozici na stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR (www.justice.cz). K návrhu je také potřeba přiložit všechny potřebné listiny, které dokládají uváděné skutečnosti, popř. které se zakládají do sbírky listin. Jaké dokumenty se budou zakládat do sbírky listin, nalezneme v ustanoveních § 66 – § 74 rejstříkového zákona.

Zapisovaná osoba může společně s návrhem na zápis navrhnout, aby rejstříkový soud rozhodl, že se údaje zapsané do veřejného rejstříku o členech orgánů a o sídle zapsané osoby zneprístupní veřejnosti. Tento návrh však musí být **ve veřejném zájmu**.

2.3.1 Co se stalo po 1. lednu 2014 s bývalými rejstříky?

Bývalý nadační rejstřík se automaticky začal považovat za nadační rejstřík podle rejstříkového zákona. Stejně tak bývalý rejstřík obecně prospěšných společností se stal rejstříkem obecně prospěšných společností ve smyslu rejstříkového zákona. Bývalý registr zájmových sdružení právnických osob, který byl veden krajskými úřady, se automaticky stal součástí spolkového rejstříku; krajské úřady měly povinnost předat spisy příslušným rejstříkovým soudům do 1 měsíce po nabytí účinnosti rejstříkového zákona. Občanská sdružení dříve registrována Ministerstvem vnitra ČR a jejich organizační jednotky oprávněné jednat svým jménem se taktéž zapisují do spolkového rejstříku; Ministerstvo vnitra předalo příslušným rejstříkovým soudům do 3 měsíců po dni nabytí účinnosti rejstříkového zákona spisy, ale už do 1 měsíce údaje v elektronické podobě, a to údaje o názvu, číslu registrace, identifikačním číslu osoby, dne vzniku, právní formě a sídle vyjádřené referenční vazbou kódu adresního místa na referenční údaj o adrese v základním registru územní identifikace.

2.3.2 Co tedy bylo a je nutné udělat a v jakých lhůtách?

Zapsaná osoba musela do 6 měsíců ode dne nabytí účinnosti rejstříkového zákona uvést zapsaný stav do souladu se stavem požadovaným zákonem, ledaže se jednalo o osobu zapsanou do spolkového rejstříku, tato má lhůtu 3 roky. V opačném případě ji k tomu rejstříkový soud vyzval a stanovil ve výzvě dodatečnou přiměřenou lhůtu ke splnění této povinnosti; po marném uplynutí této lhůty bude osoba zrušena s likvidací.

Když nebude **návrh splňovat stanovené náležitosti**, v takovém případě rejstříkový soud návrh na zápis **odmítne usnesením**. Toto rozhodnutí vydá v případě, že návrh trpí některou z vad. Nejprve však vyzve navrhovatele k **odstranění vad**, což musí soud udělat do 3 pracovních dnů od doručení návrhu. Vady návrhu, kvůli kterým může být návrh odmítnut, jsou: byl podán osobou, která k návrhu není oprávněna, nebyl podán předepsaným způsobem, neobsahuje všechny předepsané náležitosti, je nesrozumitelný nebo neurčitý, nebyly k němu připojeny listiny, jimiž mají být podle zákona doloženy údaje o zapisovaných skutečnostech, účel zakládání právnické osoby je v rozporu s ustanovením § 145 NOZ.

Rejstříkové soudy v řízení zejména zkoumají:

- zda údaje o zapisovaných skutečnostech vyplývají z doložených listin,
- zda navrhované jméno není zaměnitelné s jiným již existujícím zapsaným jménem nebo není-li klamavé,
- zda provedení zápisu právnické osoby nebrání probíhající trestní stíhání nebo výkon trestu, který jí byl uložen podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob a řízení proti nim. Rejstříkový soud by měl rozhodnout, popř. provést zápis nejpozději do 5 pracovních dnů, popřípadě bez zbytečného odkladu (u přeměn právnických osob), a to od podání návrhu.

2.3.3 Nesprávnost nebo neúplnost údajů v rejstříku

Pokud údaje v rejstříku nebudou úplné nebo nebudou odpovídat skutečnosti, nelze se dovolávat neplatnosti údajů ve veřejném rejstříku proti osobě, která jednala v dobré víře v zapsané údaje. Pokud obsah zápisu ve veřejném rejstříku odporuje zákonu, rejstříkový soud vyzve dotyčnou osobu, aby údaje doplnila nebo opravila a stanoví jí k tomu lhůtu. Pokud osoba neuposlechne, může soud rozhodnout o jejím zrušení.

Pokud soud vyzve právnickou osobu, aby doložila potřebné listiny v řízení, které lze zahájit i bez návrhu, a tato neuposlechne, lze jí udělit také pořádkovou pokutu až do výše 100 000 Kč.

Každá NNO si musí přečíst rejstříkový zákon a vytisknout si seznam údajů a listin, které musí mít jejich právní forma v rejstříku zapsané a založené. Na stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR je možné si ověřit, zda jsou údaje v rejstříku zapsané (www.justice.cz). Údaje a listiny, které jsou neaktuální nebo které chybí (spolky si ověří i to, zda tam mají zapsané své organizační jednotky – pobočné spolky), je třeba opravit a doplnit. Musí se k tomu použít formulář, který je na stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR. Spolky (dříve občanská sdružení) a zájmová sdružení právnických osob mají na vše čas do konce roku 2016.

3. Druhy neziskových organizací

NO lze dělit pro různé účely **dle různých hledisek**. Uvedeme pouze ta nejvýznamnější.

3.1 Druhy neziskových organizací z globálního hlediska

Organizace veřejně prospěšné – jsou založeny za účelem poslání spočívajícím v produkci veřejných a smíšených statků, které uspokojují potřeby veřejnosti – společnosti (příkladně charita, ekologie, zdravotnictví, vzdělávání, veřejná správa), např. Český červený kříž.

Organizace vzájemně prospěšné – jsou založeny za účelem vzájemné podpory skupin občanů (i právnických osob), které jsou spjaty společným zájmem. Jejich posláním je tedy uspokojování svých vlastních zájmů a veřejná správa dbá, aby se jednalo o takové zájmy, které jsou ve vztahu k veřejnosti korektní, tedy neodporují zájmům druhých občanů a právnických osob. Jde například o realizaci aktivit v kultuře, tělesné kultuře, profesních zájmů, ochrany zájmů skupin apod., např. Sokol.

3.2 Druhy neziskových organizací dle zřizovatele

Státní NO (zřizovatelem je stát, kraje, obce, případně jejich organizační složky). Jedná se především o organizační složky a příspěvkové organizace, které zabezpečují výkon státní správy a zajištění veřejných služeb, např. školství, zdravotnictví a sociální služby.

Nestátní/soukromé NO (zřizovatelem jsou občané). Jedná se o spolky, nadace, ústavy apod. Zabezpečují podobné služby jako státní NO. Každý subjekt je zřizován a usměrňován zvláštními zákony, kde jsou stanoveny vznik, zánik, způsoby řízení a orgány organizací.

Následující tabulka je přehledem právních forem pro vybrané NNO od 1. 1. 2014.

Tabulka 3: Přehled právních norem po rekodifikaci NOZ

DRUH NNO	PRÁVNÍ NORMA
spolek	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ústav	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
obecně prospěšná společnost	zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech
nadace	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
nadační fondy	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
zájmové sdružení právnických osob	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
polické strany a hnutí	zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích
registrované církve a náboženské společnosti	zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností
veřejná výzkumná instituce	zákon č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích
školská právnická osoba	zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon
honební společenstvo	zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti
odborová organizace	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zdroj: vlastní

4. Nový občanský zákoník a právní formy nestátních neziskových organizací

V dubnu 2012 byl ve Sbírce zákonů ČR vyhlášen dlouho očekávaný a diskutovaný **zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník**. Tento zákon nahradil bývalý občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb.) a také řadu dalších zákonů (např. zákon o sdružování občanů, zákon o nadacích a nadačních fondech, zákon o nájmu a podnájmu nebytových prostor, částečně obchodní zákoník atd.).

Obecným rysem NOZ je, že zastřešuje obchodní i občanský zákoník a některé další zákony. Při uzavírání obchodních vztahů odpadá odkaz na vůli stran, zda budou postupovat dle občanského nebo obchodního zákoníku. Obsahuje mj. kompletní úpravu závazkového práva. Je méně formální, klade větší důraz na skutečný projev vůle.

U neziskovek nespolehá na samostatné zákony, jak tomu bylo do roku 2013. Staré smlouvy se řídí zákony podle staré právní úpravy, bylo však nutné **dodatkem podřídít se novému právnímu stavu**. Toto se týká jak NO, tak podnikatelských subjektů.

4.1 Nové právní formy nestátních neziskových organizací po rekodifikaci

Korporace – v současné právní úpravě tam patří **spolky** (§ 214 a násl. NOZ) – reprezentují soukromý nebo veřejný zájem, nebo to může být i kombinace soukromého a veřejného zájmu. Můžou mít kromě hlavní i vedlejší činnost (v rámci vedlejší činnosti můžou i podnikat), ale zisk musí být použit na podporu spolku. Dále tam patří **círky, politické strany, profesní komory, příspěvkové organizace apod.**

Fundace – (§ 303 – 401 NOZ) – ošetřují majetek a přerozdělují jej dle zákona jiným. Je typické, že jejich základ (fundus) tvoří majetek určený k určitému účelu.

Patří tam **nadace** (§ 306 a násl. NOZ) a **nadační fondy** (§ 394 a násl. NOZ). Nadace nově můžou podnikat na podporu své hlavní činnosti. Po překročení nadačního kapitálu nebo obrátu v uplynulém účetním období, a to 10násobku minimální zákonné hodnoty nadačního kapitálu (500 tis. Kč), mají povinnost auditu roční účetní závěrky. Nadace se může transformovat na nadační fond, který nemá stanovenou minimální hodnotu vkladu, nemá nadační listinu a kapitál a nepočítá se s jeho dlouhodobou existencí. Nadační fond se může transformovat do nadací.

Ústavy (§ 402 – 418 NOZ) – jsou kombinací lidského a majetkového principu (majetkové vklady). V ústavě je osobní i majetková složka propojena. Ústav nemá členy jako korporace, ale zaměstnance. Majetek ústavu není tak chráněn jako u fundací. Jako hlavní i vedlejší činnost můžou provozovat podnikatelskou činnost, ale zisk se musí použít pro ústav. Můžou zakládat obchodní společnosti. Při překročení hranice 10 milionů Kč čistého obrátu za minulé uzavřené účetní období je povinnost ověření účetní závěrky auditorem. Ústav vyhotovuje výroční zprávu, pokud zakladatelská listina neurčí jinak.

4.2 Jak probíhala transformace nestátního neziskového sektoru?

Do 31. 12. 2013 mohla občanská sdružení pro zachování historie založit obecně prospěšné společnosti (pro služby veřejnosti za úplatu) a aktivity členské základy ponechat ve sdružení.

Od 1. 1. 2014 se občanská sdružení stala automaticky spolkem, nebo se mohla **transformovat na ústav, anebo na sociální družstvo** – § 758 a násl. zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích (vyvíjení obecně prospěšné činnosti za účelem pracovní a sociální integrace znevýhodněných osob do společnosti; členem mohou být zaměstnanci družstva, dobrovolníci a osoby, kterým je poskytována služba družstva; nemohou podnikat, ale zisk se může přerozdělovat mezi členy).

Od 1. 1. 2014 nadace a nadační fondy – jejich právní osobnost se nezměnila. Podřídily se NOZ.

Od 1. 1. 2014 obecně prospěšné společnosti – nadále budou pouze ty obecně prospěšné společnosti, které vznikly do 31. 12. 2013. Po 1. 1. 2014 nelze obecně prospěšné společnosti zakládat (k obecně prospěšným službám bude možné založit ústavy, nadace, nadační fondy).

Od 1. 1. 2014 se organizační jednotky s právní subjektivitou automaticky změnila na pobočné spolky.

Transformace se řídí obecným postupem o přeměnách právnických osob v NOZ (§ 174 a násl. NOZ).

4.2.1 Příklad na občanské sdružení

Jedním z řady zákonů, které NOZ zrušil, byl zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Znamená to, že s účinností od 1. 1. 2014 nemohou již vznikat nová občanská sdružení. Na všechna občanská sdružení se začalo automaticky pohlížet jako na spolky. Tj. nezanikla, pouze se změnilo označení jejich právní normy. Zůstává jim název, identifikační číslo, sídlo, historie i všechna práva a povinnosti z již uzavřených smluv. Sdružení se s účinností od 1. 1. 2014 začala řídit právní úpravou spolků v NOZ (§ 214 a násl. NOZ). Základní idea této právnické osoby se nemění.

Po 1. 1. 2014, pokud jim nebude vyhovovat právní forma, se mohou transformovat na ústav (§ 402 a násl. NOZ) nebo na sociální družstvo (upraveno zákonem č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích).

Ve lhůtě do 2 let od účinnosti NOZ je potřeba dát název spolku do souladu s NOZ, pokud nejsou důležité důvody pro zachování stávajícího názvu (postačí doplnit označení právní formy „z.s.“). Do 3 let od účinnosti NOZ je nutné upravit stanovy a doplnit potřebné údaje do veřejného rejstříku.

4.2.2 Příklad na organizaci s mezinárodním prvkem

Byl zrušen zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, a zákon č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem. Tyto subjekty byly vedené v registru u Ministerstva vnitra. Tyto evidence se od 1. 1. 2014 považují za spolkový rejstřík, vedený rejstříkovými soudy, na které přechází agenda z Ministerstva vnitra.

Mezinárodní nevládní organizace založené dle zákona č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem se považují za právnické osoby, které zřídily v ČR zahraniční pobočný spolek podle NOZ (§ 126 odst. 1 zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných

rejstřících právnických a fyzických osob). Na zahraniční pobočný spolek se použijí ustanovení NOZ o pobočném spolku.

Mezinárodní nevládní organizace a zvláštní organizace pro zastoupení zájmů ČR v mezinárodních nevládních organizacích, které byly zřízeny nebo kterým bylo povoleno vyvíjet činnost v ČR nebo kterým bylo povoleno mít sídlo v ČR podle zákona č. 116/1985 Sb., o podmínkách činnosti organizací s mezinárodním prvkem se považují za spolky podle NOZ (§ 126 odst. 2 zákona č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob).

4.2.3 Příklad na nadaci a nadační fond

Zákon o nadacích a nadačních fondech byl zrušen a nově bude pro nadace a nadační fondy platit úprava obsažená v NOZ. Právní úprava teoreticky umožňuje změnu nadace na nadační fond (§ 391 a násl. NOZ). Nadace a nadační fondy měly do 6 měsíců ode dne nabytí účinnosti NOZ doplnit zapisované skutečnosti do veřejného rejstříku.

Do 2 let ode dne nabytí účinnosti NOZ se musí uvést název dotčené právnické osoby do souladu s požadavky NOZ, zakladatel může upravit zakládací listinu.

Do 3 let ode dne nabytí účinnosti NOZ je potřeba doplnit zakládací listinu a předat k založení do Sbírký listin příslušnému rejstříkovému soudu.

4.2.4 Příklad na obecně prospěšnou společnost

Od 1. 1. 2014 nadále budou pouze ty obecně prospěšné společnosti, které vznikly do 31. 12. 2013. Od tohoto data nelze obecně prospěšné společnosti zakládat. Stávající obecně prospěšné společnosti se nadále budou řídit zákonem č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšné společnosti.

K obecně prospěšným službám bude možné založit ústav, nadaci nebo nadační fond dle § 174 a násl. NOZ. Do 6 měsíců od dne nabytí účinnosti NOZ bylo nutné doplnit zapisované skutečnosti do veřejného rejstříku.

4.2.5 Příklad na zájmové sdružení právnických osob

Zájmová sdružení právnických osob byla zakládána podle § 20 starého občanského zákoníku. NOZ vlastní úpravu pro zájmová sdružení právnických osob nemá, proto po lednu 2014 nebudou nová zájmová sdružení právnických osob zakládána.

Existující zájmová sdružení právnických osob se řídí dosavadními právními předpisy.

Zájmová sdružení právnických osob se budou moci transformovat na spolek.

Do 3 let od dne nabytí účinnosti NOZ, poté co krajské úřady předají údaje o zájmových sdruženích právnických osob soudům, musí zájmové sdružení právnických osob doplnit do spolkového rejstříku všechny údaje a listiny stanovené rejstříkovým zákonem.

4.2.6 Příklad na církevní právnickou osobu

Zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb. zůstává v platnosti a účinnosti. NOZ se těchto subjektů dotkne v částech upravující obecné otázky právnických osob (§ 118 a násl. NOZ) a taky v dalších částech NOZ.

Rejstřík církevních právnických osob bude i nadále vést Ministerstvo kultury.

5. Vznik, zánik a řízení vybraných forem nestátních neziskových organizací

Od 1. 1. 2014 NOZ a zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích rozlišuje:

- spolky (§ 214 a násl. NOZ),
- ústavy (§ 402 a násl. NOZ),
- nadace (§ 306 a násl. NOZ),
- nadační fondy (§ 394 a násl. NOZ),
- sociální družstva (§ 758 a násl. zákona o obchodních korporacích).

NOZ se nestaví do té role, že by znal a nařizoval jediné správné řešení, ale nabízí určitou variabilitu cest k nějakému cíli. K určitým činnostem je možné založit jak spolek, stejně dobře jako nadaci nebo nadační fond nebo ústav a popřípadě něco jiného. Je na každém, aby si zmapoval klady a zápory jednotlivých cest a podle toho se rozhodl, co mu nejlépe bude vyhovovat. NOZ stojí na koncepci, aby si jednotlivé osoby samy hledaly pro sebe optimální cestu.

5.1 Spolek

Spolek je právnická osoba založená za účelem naplňování určitého zájmu jeho zakladatelů. Nezáleží, zda je **účel**, pro který byl spolek založen, zcela **soukromý** (skupina osob sdružujících se za účelem věnovat se společně svému zájmu) nebo naopak **veřejný** (spolek založený za účelem např. pomoci ohroženým skupinám obyvatel), zákonná úprava umožňuje obě podoby, popřípadě jejich **kombinaci**.

Členem spolku může být fyzická i právnická osoba. Členství ve spolku je osobní povahy a nepřechází na právního nástupce člena. O přijetí člena rozhoduje obvykle nejvyšší orgán spolku. Spolek může, ale není to povinné, vést seznam svých členů. Zveřejnění seznamu členů je možné, pokud souhlasí všichni jeho členové. Pokud někteří členové nechtějí být v seznamu uveřejnění, seznam se může zveřejnit i neúplný, ale musí to být na seznamu uvedeno.

Členství ve spolku může zaniknout vystoupením člena, nezaplacením členského příspěvku či vyloučením spolku za závažné porušení povinností vyplývajících z členství.

Jak založit spolek:

- minimálně tři osoby vede společný zájem a dohodnou se na znění stanov (§ 218 NOZ),
- nebo kdokoliv (svolavatel) svolá ustanovující schůzi (§ 222 a násl. NOZ), která usnesením schválí následně stanovy.

Spolek vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku. Pokud není zapsán do 30 dnů ode dne podání návrhu na zápis a pokud nebylo v této lhůtě ani vydáno rozhodnutí o odmítnutí zápisu, považuje se spolek za zapsaný do rejstříku 30. dnem od podání návrhu.

Obsah stanov:

1. povinné části:

- název, který musí obsahovat slovo „spolek“ nebo „zapsaný spolek“ nebo zkratku „z. s.“,
- sídlo,
- účel, pro který byl založen,
- práva a povinnosti členů vůči spolku, popř. určení způsobu, jak jim budou práva a povinnosti vznikat,
- určení statutárního orgánu.

2. dobrovolné části (pokud nejsou definované, tak se použijí přiměřeně ustanovení NOZ):

- druhy členství, práva a povinnosti jednotlivých druhů,
- přechod členství na právního nástupce,
- proces přijímání členů,
- členský příspěvek,
- pobočné spolky,
- pravidla pro vedení seznamu členů,
- zánik členství, vyloučení člena,
- orgány spolku (statutární orgán, nejvyšší orgán, kontrolní komise, rozhodčí komise, další) a jejich označení, ustanovování, funkční období, pravomoci,
- členská schůze – práva a povinnosti, pravomoci, svolávání, usnášeníschopnost, hlasování, průběh zasedání, pořizování zápisu,
- rozhodnutí o neplatnosti rozhodnutí orgánů spolku,
- zrušení a likvidace spolku,
- fúze a rozdělení spolků.

Stanovy v úplném znění musí být **uloženy v sídle spolku**.

Organizace a řízení spolku:

Nejvyšším orgánem spolku je obvykle **členská schůze** (pokud není stanovami určeno jinak). Zasedání musí být svoláno minimálně 1krát do roka. Pokud je schůze usnášeníschopná, vyhoví se zápis. **Kontrolní komise** (není povinná) dohlíží nad řádným vedením záležitostí spolku. Je-li zřízena **rozhodčí komise**, rozhoduje ve sporných záležitostech.

Statutární orgánem může být výbor nebo předseda.

Spolky mohou vytvořit nový spolek jako svůj **svaz** k uplatňování společného zájmu. Stanovy mohou taky založit **pobočný spolek** jako organizační jednotku spolku. Právní osobnost pobočního spolku se odvozuje od právní osobnosti hlavního spolku, což je vyjádřeno v názvu pobočního spolku.

Ačkoliv členové spolku mohou být zavázáni přispívat na jeho činnost formou členského příspěvku, za případné dluhy spolku neručí a jejich účast ve spolku je zcela dobrovolná.

Vedle své **hlavní činnosti**, kterou je dosahování stanoveného účelu, může spolek vyvíjet i tzv. **vedlejší činnost**, v rámci které může dokonce i podnikat. Na rozdíl od obchodních korporací je však veškerý dosažený zisk použit pro podporu činnosti spolku a dosahování účelu, za kterým byl založen. **Zisk není tedy rozdělován mezi členy nebo zakladatele. Podnikání nebo jiná výdělečná činnost však nikdy nesmí být činností hlavní.**

Spolek je zrušen likvidační soudem na návrh osoby nebo i bez návrhu v případě, že vyvíjí zakázanou činnost, vyvíjí činnost, která je v rozporu s hlavní a vedlejší činností spolku ve stanovách, nutí 3. osoby k členství, podpoře spolku, brání členům ze spolku vystoupit. Likvidátor naloží s likvidačním zůstatkem dle stanov.

5.2 Ústav

Další novou formou právnické osoby podle NOZ je ústav. Ústavy jsou zakládány za účelem provozovat činnosti užitečné pro veřejnost s tím, že výsledky jejich činnosti jsou každému rovnocenně dostupné za předem stanovených podmínek. **Ústav je obdobou bývalé OPS pouze s několika odlišnostmi.** Ústav nemá členy, a proto je více vhodný pro organizace, jejichž členská základna je pouze formální a které se soustřeďují na poskytování služeb.

Praktické omezení pro ústavy je v tom, že **mají povinnost služby poskytovat na nediskriminačním základě**. Tudíž např. není možné stanovovat různé ceny za stejnou službu pro různé

skupiny osob. Naopak u spolků je běžné, že třeba jako vstupné na akci pořádnou spolkem platí nečlenové spolku vyšší ceny než členové, což má mimo jiné motivovat ke vstupu do spolku. Obecně lze ale říci, že ústav není vhodný pro různé rodinné a vzájemné poskytovatele služeb, kteří určité příjemce zvýhodňují oproti jiným. Pro klasickou sociální službu je ústav vhodný.

Jak založit ústav:

- zakládací listinou,
- nebo pořízením pro případ smrti.

Náležitosti zakládací listiny:

- název ústavu, který musí obsahovat slova „zapsaný ústav“ či zkratku „z. ú.“,
- sídlo,
- účel ústavu vymezením předmětu jeho činnosti, popřípadě i předmět jeho podnikání,
- údaj o výši vkladu, popřípadě o jeho nepeněžitém předmětu,
- počet členů správní rady i jména a bydliště jejich prvních členů,
- podrobnosti o vnitřní organizaci ústavu, nevyhradí-li se její úprava statutu ústavu.

Ústav vzniká zápisem do veřejného rejstříku. Podrobnosti fungování ústavu může upravit statut, který vydává správní rada a který se zakládá do rejstříku.

Pro ústav je tedy typické využití **nejen osobní, ale také majetkové složky** organizace (na rozdíl např. od spolku, který je založený pouze na osobní složce, se v případě ústavu počítá s majetkovými vklady).

I ústavy mohou **provozovat podnikatelskou činnost, zisk však může ústav použít jen k podpoře činnosti, pro niž byl založen**, a k úhradě nákladů na vlastní správu.

Na rozdíl od spolků mají ústavy **zákonem danou strukturu orgánů:**

- ředitel (statutární orgán ústavu, s nárokem na odměnu),
- správní rada (dohlíží na ředitele, rozhoduje o hlavních finančních otázkách atd., nárok na odměnu jen, je-li to v zakládací listině).

Některé povinnosti ústavu:

Pokud výše čistého obrátu ústavu za minulé uzavřené účetní období **překročí 10 milionů Kč**, je pro ústav povinný **audit** (není-li statutem stanoveno méně). Neurčí-li zakladatelská listina jinak, vyhotovuje ústav **výroční zprávu**, kterou zveřejňuje nejpozději do šesti měsíců po skončení účetního období ve sbírce listin příslušného rejstříku.

Nebude-li ústav dlouhodobě naplňovat svůj účel, může ho soud na návrh zrušit.

Na právní poměry ústavu se dále použijí obdobně ustanovení o nadaci (ne však ustanovení o nadační jistině a nadačním kapitálu). Při porovnání právní formy ústavu se stávajícími právními formami lze nalézt podobné znaky s obecně prospěšnými společnostmi, úprava je však o něco volnější. Ústav zejména nemusí mít povinně dozorčí radu a může se účastnit na podnikání třetích osob (může např. založit společnost s ručeným omezením).

5.3 Nadace

Nadace představují **účelová sdružení majetku** (chybí jim osobní složka, kterou mají spolky). Zakládají se tedy za určitým účelem, který může být jak **obecně prospěšný** (ochrana duchovních hodnot, lidských práv, kulturních památek atd.), tak také **dobročinný** (např. podpora